

İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Dr. Hıfzı Topuz

Gazeteci, Yazar

İLETİŞİM HAKKI

İletişim hakkı çok önemli bir şey... Daha evvel biz enformasyon diyorduk haberleşme hakkı diyorduk, söz hakkı diyorduk, düşünce hakkı diyorduk, anlatım hakkı diyorduk. Bu hak önce Fransız İhtilali ile başladı. Daha sonra ise somut olarak “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nde yer aldı. Evrensel bildirgenin 19. maddesinde “...her insanın iletişim hakkı vardır...” der. Bu hak toplanma ve toplantılara katılma hürriyeti, haber verme ve haber alma hürriyeti, özel yaşamı korumak ve kültürel yaşama katkıda bulunmak haklarından oluşur. Bunlar iletişim hakkının parçalarıdır. Daha açık söylemek gerekirse, düşüncelerini açıkça söyleyebilme, saklamadan söyleyebilme, konuşabilme ve başkalarından gelecek haberlere ulaşabilme haklarını kapsar. Haberlere ulaşmak çok önemli bir şey. Tarihsel gelişimi içerisinde bazı devletler insanların haberlere ulaşmasından korkuyorlar; bu hakları kısıtlıyorlar, engelliyorlar... Haberlere insanların ulaşmasını engellemek için engeller koyuyorlar. Buna karşı da önlemler alınıyor. Bu hakkı saptamak için dünya çapında her zaman bir takım gelişmeler oldu. Evvla uluslararası toplantılarda bu konu gündeme geldi; Birleşmiş Milletler toplantılarında, daha sonra UNESCO toplantılarında ele alındı.

“İletişim” yeni bir kavram olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıktı ve kullanılmaya başlandı. Ondan önce “haberleşme” kavramı vardı. Haberleşme Bakanlıkları vardı. “Haber verme” yani “enformasyon” kavramları kullanılıyordu. Bütün faşist diktatörlüklerde; örneğin Nazi Almanya’sında, Mussolini’nin İtalya’sında hepsinde ‘haber verme’ yani ‘enformasyon’ vardı. Haber veriliyor, ancak haberin tepkisi merak edilmiyordu. Hitler’in Propaganda bakanı Goebbels konuşuyor, veya hut Mussolini konuşuyor, halk bu haberi nasıl karşıladı, insanlar ne diyorlar, benimsiyorlar mı, itiraz mı ediyorlar? Tek yönlü bir haber aktarımı vardı, gerçek bir enformasyon yoktu. Sonra tek yönlü haber olmaz denildi. Verilen mesaj karşısında insanlar ne diyorlar? Onları da merak etmek lazım! O insanlardan gelecek tepkilere göre yeni haberler hazırlanmalı yeni mesajlar veyahut yeni iletiler, bildiriler hazırlamak lazım. Şimdi bir enformasyon, bir mesaj ve buna karşı bir “retro enformasyon”; karşı enformasyon, karşı bildiri... Ben o karşı bildiriye alıyorum, onun ışığında yeni mesajlar hazırlıyorum. Bu da demokratik bir şey. Yani birinde dikte ediyorsun, öbüründe dikte etmekle kalmıyorsun karşıdaki ne düşünüyor, onu da alıyorsun ona göre yeni kararlar veriyorsun. Demokratik oluyor, çok yönlü oluyor, çok sesli oluyor. Sen bir kişiye değil, elli kişiye birden sesleniyorsun. Onlardan da mesajlar alıyorsun, o mesajlar dağılıyor; demokratik bir aşamaya geçmiş oluyorsun. Böylece iletişim, daha çoğulcu nitelik kazanıyor. UNESCO’da olduğu gibi bütün uluslararası örgütlerde, kanunlarda her tarafta iletişim sözü yer almaya başladı.

İLETİŞİM POLİTİKALARININ DOĞUŞU

İletişim hakkı insanın doğal hakkıdır! Bu hak, basın hakkından farklıdır. Basın hakkı değimiz zaman, enformasyon hakkında bir “haber alma hakkı” var. Başlangıçta yalnız yazılı basın vardı. Oysa sonraları hızla iletişim teknoloji gelişti; radyo yayınları yaygınlaştı, televizyon yayınları başladı ve 2000’li yıllarda da sosyal medya çıktı. Basın onun bir bölümü oldu. O yüzden basın hakkı, gazete hakkı değil, bunu daha geniş olarak ele almak lazım. İletişim hakkı deyince, bunun içine radyo da, televizyon da girdi, sosyal medya da girdi.

5 İletişim Özgürlüğü

Birleşmiş Milletler Bilim Sanat ve Kültür Örgütü olan ve kısa adıyla UNESCO'da iletişim hakkı daha geniş olarak ele alınmaya başlandı. Neler çıktı ortaya? "İletişim politikaları" kavramı ortaya çıktı. İletişim politikaları çok önemli bir şey. Bu kavram Fransız İhtilali'nden, insan hakları ihtilalinden beri dünyada gündeme geliyor. Bütün ülkelerin programlarında yer alıyor. Hemen hemen her partinin programında yer alıyor, seçim kampanyalarında kullanıyorlar ondan sonra ise unutuluyor. Bazen bazı partiler bunu programlarına bile almıyorlar. Günümüzde ise her devletin iletişim politikası var, ancak bu politika açıklanmıyor.

Konuya bilimsel bir şekilde bakıldığında bu hakkın nasıl sağlanacağı, nasıl saptanacağı konusu, sorunu gündeme geldi. Bu politika nasıl saptanacak? İletişim politikalarının olması şart! Her devletin, her partinin, her üniversitenin, her derneğin kısaca her kamu, sivil toplum örgütünün hatta özel kuruluşların iletişim politikası olması lazım. Ama devlet çağında olduğu zaman bu politika nasıl saptanacak, kim saptayacak?

UNESCO'NUN İLETİŞİM POLİTİKALARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI:

UNESCO'da bu konunun demokratik bir şekilde saptanması kararı verildi. Bir diğer deyişle, bu politikayı hükümetler tek başına saptamasın, bir organ saptasın denildi. İletişim politikası buradan önem kazandı. Bu organ nasıl olacak? Bir komisyon olacak, bir kurul olacak; bunun içinde devlet temsilcisi olacak ama çoğunlukta olmayacak, demokratik güçler, kamusal güçler çoğunlukta olacak. Örneğin üniversite temsilcileri olacak, gazeteci derneklerinin temsilcisi olacak, belediyelerin yani yerel yönetimlerin temsilcileri olacak. Bütün kuruluşların aralarında seçimler yapılacak, finale bazı örgütler kalacak. Onlar katılacak. Senede bir iletişim politikaları konferansı olacak. Onlar konuşacaklar, öneriler getirecekler. O öneriler meclisten geçecek, kanunlaşacak, yasalaşacak... İletişim programında uygulanacak neler üzerinde

durmak lazım, içeriği nasıl olacak? Öncelikle basının olması gerekiyor. Gazetecilerin kâğıt hakkı olacak, gazetecilerin özgürlüğü olacak, gazetecilerin çalışma koşulları olacak... Gazeteci hakları bunun içine girecek. Televizyonların, televizyon sahipleri, kamusal televizyon, özel televizyon bunların denetimi olacak mı, olmayacak mı? Bunların özgürlüğü nasıl sınırlanır, ne olur? Kamunun buna katılımı gerekecek... Yönetime kamu kuruluşlarının katılımını sağlayacak önlemler gerekecek. Yani radyo televizyon alanında bunlar düşünülecek, basın alanında bunlar düşünülecek, kâğıt dağıtım düzenlenecek, gazetecilerin eğitimi yapılacak, örneğin basın kartını kim verecek, nasıl verecek? Bütün bu hususların programda tespit edilmesi için geniş bir düzenleme gerektiriyordu.

UNESCO'da bu tür çalışmalar yapıldı. İletişim politikalarının saptanması istendi. Devletlere bu öneriler getirildi. Toplantılar düzenlendi. Bölgesel toplantılar düzenlendi. İlk olarak Latin Amerika'da Costa Rica'da 1976 yılında "Latin Amerika Devletleri İletişim Politikaları Konferansı" toplandı. Toplantıya üniversite temsilcileri, devlet temsilcileri, milli komisyon temsilcileri, medya temsilcileri katıldı. Bu konferansta İletişim politikalarının nasıl saptanacağı; iletişim politikalarına hangi konuların gireceği üzerinde duruldu. İlk deneyim orada oldu. Bütün bunlar bir kamu sorunu, halkı ilgilendiren bir sorundur. Tek başına devletin eline bırakılmamalı; kamu her zaman bunun içinde olmalı; haber alışverişine devlet müdahale etmemeliydi.

İletişim teknolojindeki gelişmelerle birlikte, insanlar sosyal medyada -ne kamu kuruluşlarının, ne devletin, ne belediyelerin, ne büyük sermayenin çıkarları aracılığı olmadan haberleşmeye başladılar. Daha demokratik bir haberleşmeye geçildi. Bu durum hükümetleri rahatsız etti. Hemen buna el atmaya kalktılar. Sosyal medyayı denetlemeye başladılar. Sosyal medyanın denetimi diye bir şey ortaya çıktı. Ama ne var, devletin müdahalesi arttığı ölçüde,

aynı süreç içinde yeni teknolojik gelişmeler oluyor, sansürü önleyecek başka yollar bulunuyor. Yani devlet sansürüyle, baskısıyla teknolojik gelişmeler karşı karşıya geliyor. Bir taraftan onlar yenilerini buluyorlar, devlet yeni baskılar kuruyor. Yani göz açtırmıyor devlet. İletişim özgürlüğüne sınırlar getiriyor. Bazı devletlerde bu çok ağır oluyor. Bazı devletlerde belki de hiç olmuyor. Biz hep özgür haberleşmeyi savunduk; Amerikan tekeline karşı ve büyük sermaye tekeline karşı 'çoğulcu haberleşme'yi savunduk. Çok uluslu ortaklıkların tekeline karşı savaş açtık. Bu da devletleri ürküttü. Onlar da karşı kampanya açtılar.

ABD'İN UNESCO'DAN AYRILMASI

Tüm bu savaşım verilirken, bu gelişmelerden memnun olmayan, Başkan Reagan yönetimindeki ABD 1984 yılında, UNESCO'nun Sovyetler lehine çalıştığını ileri sürerek UNESCO'dan ayrıldı. 2003 yılına kadar ABD, UNESCO'nun dışında kaldı. 2003 yılında tekrar girdi, ancak 10 sene geçtikten sonra bu kez Trump yönetimi Ekim 2017'de İsrail ile birlikte UNESCO'dan ayrılma kararı aldı. 2019 yılının başında da tüm olarak ayrıldılar. Şimdi Amerika ve İsrail üye değil... Yani demokratik bir davranış olduğu zaman bundan büyük sermayeler, çok uluslu ortaklıklar rahatsız oluyorlar. Niye rahatsız oluyorlar? Haberlerin tekelden dağıtılmasını yıkmaya kalktığımız için karşı çıkıyorlar. Bütün bu haberleşme süreci birden bire siyasal bir nitelik kazanıyor; siyasal mücadele konusu oluyor. Bugün iletişim hakkı dünya çapında bir hak, dünya çapında savunulması gereken bir haktır ve insan haklarının bölünmez bir parçasıdır.

"İLETİŞİM HAKKI" NIN GÜNÜMÜZDE DURUMU"

Bugün UNESCO ne "İletişim Hakkı" ile ilgili olarak ne yapıyor? Kanımca hiç etkisi kalmadı; UNESCO bu işten galip çıkamadı; artık böyle bir gücü yok... UNESCO'nun iletişimdeki gücü duyulmuyor, görülüyor. İletişim hakkı programdan çıkarıldı,

kaldırıldı. Bütün o yapılan mücadele boşunaymış. Oysa o zaman gelişen ülkelerde bu hareket çok benimsendi, kabullenildi. Birçok alandan etkileri oldu. UNESCO bugün bu savaşta savaşır durumda değil, artık adı geçmiyor. Devam etmediğine göre duruma çok uluslular hâkim, bütün sermaye hâkim. Ama ben bunu da geçici olarak kabul ediyorum. Bu bir yenilgi ama geçici bir yenilgidir. Bu ilelebet böyle devam edemez. Tarihte örnekleri var; Fransız İhtilali ile büyük haklar kazanılıyor. Sonra yavaş yavaş kaybediliyor, yıkılıyor, devrimler kalkıyor. Sonra karşı devrimler geliyor, 48 İhtilalleri oluyor. Yeniden iktidara geliyor; sonra 71'de tamamen kaybedilmez bir güç oluyor. Ben iletişimi de öyle görüyorum. Bugün bazı yerlerde iletişimciler yenik düşüyorlar. Engeller ortadan kaldırılamıyor, devlet sansürü, devletin gücü ağır basıyor ama bütün dünyada değil; ülkeden ülkeye çok farklı uygulamalar var. Diktatörler yönetime geldiğinde, ülkelerde iletişim hakkı en çabuk tecavüze uğrayan, saldırıya uğrayan bir hak oluyor. Ama bunun için meslekte olanlarla mücadele etmek; vazgeçmemek, direnmek, dayanmak lazım, iletişim hakkını savunmak lazım.